

Gdańsk, 28 lutego 2022 r.

dr hab. Dorota Pyć, prof. UG
Katedra Prawa Morskiego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

**Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Mateusza Muchela
pt. „Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym jako instrument
prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej”**

W wykonaniu uchwały nr 151 Rady Naukowej Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 20 grudnia 2021 r. w *sprawie zmiany tytułu rozprawy doktorskiej, wyznaczenia recenzentów rozprawy doktorskiej oraz składu komisji przeprowadzającej egzaminy doktorskie w przewodzie doktorskim mgr. Mateusza Muchela*, o treści której zostałam poinformowana przez Pana Profesora Roberta Grzeszczaka, Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauki Prawne UW pismem z dnia 11 stycznia 2022 r., przedkładam ocenę rozprawy doktorskiej Pana mgra Mateusza Muchela pt.: *Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym jako instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej* Warszawa grudzień 2021 r., przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pana prof. dr hab. Roberta Grzeszczaka oraz Pana dr hab. Jerzego Jendroński, prof. UO.

Rozprawa doktorska przygotowana przez Pana mgra Mateusza Muchela stanowi w treści i ujęciu oryginalne rozwiązanie prawidłowo sformułowanego problemu badawczego oraz dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w zakresie międzynarodowego prawa środowiska, w tym prawa i polityki Unii Europejskiej w dziedzinie środowiska, a także wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych w podjętym obszarze badawczym. Z przekonaniem stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Muchela pt.: *Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym jako instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej*, w pełnym

zakresie odpowiada wymogom sformułowanym w przepisach ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1789).

I. Problematyka rozprawy doktorskiej i wybór tematu

Podjęta przez Autora problematyka badawcza przedstawiona w recenzowanej rozprawie doktorskiej jest przedmiotem prawa międzynarodowego oraz prawa Unii Europejskiej, a także prawa krajowego. Odnosi się do niej doktryna i judykatura. Z powodzeniem pozwala ona na stawianie pytań badawczych i podjęcie próby udzielania na nie odpowiedzi. W związku z tym wybór przez Doktoranta problematyki związanej z jednym z najważniejszych instrumentów ochrony środowiska, czyli oceną oddziaływania na środowisko, jest w pełni uzasadniony i prawidłowy.

Problematyka badawcza została skoncentrowana na określonych w niej wyraźnie aspektach prawnych dotyczących oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym. Temat ten charakteryzuje się wieloaspektowością i niewątpliwie jest godny podjęcia badań, w szczególności uwzględniających znaczenie, charakter prawny i wpływ na rozwój polityki w dziedzinie środowiska Unii Europejskiej instrumentu prawnego, jakim jest ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym oraz jego prewencyjnej roli w ujęciu międzynarodowym, a także wyeksponowania znaczenia współpracy państw i koordynacji podejmowanych przez nie działań. Tytuł rozprawy doktorskiej został sformułowany prawidłowo, a ponadto w taki sposób, który pozwala na dostrzeżenie w nim hipotezy badawczej.

W związku z tym, że problematyka poruszona w recenzowanej rozprawie doktorskiej jest osadzona w prawie międzynarodowym publicznym, w tym w jego dziedzinie, czyli międzynarodowym prawie środowiska, szczególne znaczenie dla wybranego przez Autora obszaru badawczego mają postanowienia Konwencji o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym (konwencja z Espoo), która została podpisana w 1991 r. w Espoo w Finlandii, weszła w życie w 1997 r., i jest częścią wspólnotowego dorobku prawnego Unii Europejskiej (*acquis*). Jest to pierwsza umowa międzynarodowa o charakterze wiążącym odnosząca się w całości do instytucji oceny oddziaływania na środowisko (OOS). Konwencja z Espoo wprowadziła prawnomiędzynarodowe proceduralne ramy wykonywania OOS w przypadku, gdy przedsięwzięcie (np. inwestycja) realizowane w jednym państwie (tzw. stronie pochodzenia - SP) zasięgiem oddziaływania obejmuje terytorium innego państwa (tzw. strony

narazonej - SN), co istotne, potencjalnie mogą spowodować znaczące negatywne skutki dla środowiska (planowane/nieplanowane). Autor wielokrotnie odwołuje się do postanowień konwencji z Espoo, prawidłowo ukazuje relacje zachodzące pomiędzy normami konwencyjnymi a normami zawartymi w przepisach prawa UE.

W preambule do konwencji z Espoo wyrażono kilka kwestii odnoszących się do istoty koncepcji, mającej też formę instrumentu prawnego (procedury), czyli oceny oddziaływania na środowisko. Mają one poniekąd wymiar kierunkowy. Są to m.in.: świadomość zachodzących zależności pomiędzy działalnością gospodarczą a jej konsekwencjami dla środowiska; potrzeba zapewnienia zrównoważonego rozwoju; współpraca międzynarodowa w ocenieniu oddziaływań na środowisko, w szczególności w kontekście transgranicznym; zapobieganie, zmniejszanie i kontrola znaczących szkodliwych oddziaływań na środowisko, w szczególności w kontekście transgranicznym. Ponadto, poza podkreśleniem znaczenia roli prawa krajowego w zakresie wykonywania ocen oddziaływania na środowisko, odniesiono się w niej do potrzeby rozpatrywania czynników ekologicznych we wczesnej fazie procesu podejmowania decyzji właśnie przez zastosowanie ocen oddziaływania na środowisko w trosce o racjonalność decyzji dotyczących środowiska, aby zmniejszyć znaczące szkodliwe oddziaływania, zwłaszcza w kontekście transgranicznym. Zdecydowaną większość tych kwestii Doktorant poruszył w rozprawie doktorskiej, a niektóre z nich przedstawił w odpowiedni naukowo pogłębiony sposób.

Głównym celem OOS w kontekście transgranicznym jest rygorystyczna ocena oddziaływań transgranicznych i skrupulatne informowanie o nich. Konwencja z Espoo definiuje oddziaływania transgraniczne jako jakiegokolwiek oddziaływanie, niemające wyłącznie charakteru globalnego, na terenie podlegającym jurysdykcji Strony, spowodowane planowaną działalnością, której fizyczna przyczyna jest w całości lub częściowo położona na terenie podlegającym jurysdykcji innej Strony. Poza pojęciem oddziaływania transgranicznego konwencja definiuje inne pojęcia, mające znaczenie dla prawidłowego rozumienia oddziaływania transgranicznego, w tym: planowanej działalności (każda działalność lub każda większa zmiana działalności będącej przedmiotem decyzji właściwego organu, zgodnie z mającą zastosowanie procedurą krajową); oceny oddziaływania na środowisko (krajowa procedura szacowania prawdopodobnego oddziaływania planowanej działalności na środowisko); oraz samego oddziaływania (jakiegokolwiek skutek planowanej działalności dla środowiska z uwzględnieniem: zdrowia i bezpieczeństwa ludzi, flory, fauny, gleby, powietrza, wody, klimatu, krajobrazu i pomników historii lub innych budowli albo wzajemnych oddziaływań między tymi czynnikami; obejmuje ono również skutki dla dziedzictwa

kulturowego lub dla warunków społeczno-gospodarczych spowodowane zmianami tych czynników).

II. Cele, zagadnienia i metody badawcze

W recenzowanej rozprawie doktorskiej hipoteza główna i hipotezy pomocnicze zostały sformułowane w sposób czytelny. Podstawowym celem rozprawy była weryfikacja hipotezy głównej zakładającej, że unijne ramy prawne pozwalają uznać ocenę oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym za horyzontalny instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej. Weryfikacja ta została przeprowadzona w rzetelny naukowo sposób. Zagadnienia poddane analizie zostały odpowiednio pogłębione. Doktorant dokonał prawidłowego doboru i z sukcesem wykorzystał metody badawcze stosowane w naukach prawnych, w tym metodę dogmatycznoprawną, prawnoporównawczą i historycznoprawną. Ponadto, Doktorant odwołał się praktyki stosowania prawa i ukazał specyfikę podejścia administracyjnoprawnego w zakresie analizy prawa Unii Europejskiej w przedmiocie oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym.

Celem konwencji z Espoo jest zapobieganie, zmniejszanie i kontrola (monitoring) ewentualnych szkodliwych oddziaływań w środowisku przez zapewnienie, że transgraniczne czynniki środowiskowe są wyraźnie uwzględniane przed podjęciem ostatecznych decyzji w sprawie zatwierdzenia projektu na poziomie krajowym. Rozpoznanie przez państwo potencjalnych oddziaływań transgranicznych oraz poinformowanie o nich zainteresowanych stron (innych państw, np. sąsiadujących) w procedurze oceny oddziaływania na środowisko w celu umożliwienia im wyrażenia stanowiska (zaprezentowania uwag) przed udzieleniem zgody należy do podstawowych wymogów konwencji z Espoo.

Autor zwrócił uwagę, że Konwencja z Espoo wymaga prowadzenia konsultacji społecznych w przypadkach, gdy przedsięwzięcie realizowane na terytorium jednego państwa - strony pochodzenia swoim zasięgiem oddziaływań może objąć terytorium innego państwa bądź państw - strony/stron narażonych, powodując znaczące negatywne skutki dla środowiska i rozwinął ten wątek w odniesieniu do zakresu regulacji unijnych dyrektyw (rozdział IV rozprawy doktorskiej). Słusznie zauważył, że do Konwencji z Espoo został sporządzony w 2013 r. w Kijowie Protokół *w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko do Konwencji o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym*, którego postanowienia stosuje się w odniesieniu do projektów dokumentów strategicznych, tj.: planów, programów, polityk, w tym również w przypadku, gdy skutki realizacji takiego dokumentu

mogłyby ujawnić się na terytorium innego państwa. Ratyfikacja Konwencji z Espoo oraz Protokołu strategicznego zobowiązuje państwa do wzajemnego informowania o możliwości wystąpienia znaczącego oddziaływania na terytorium innego państwa, a następnie do przeprowadzenia konsultacji transgranicznych, dotyczących danego przedsięwzięcia bądź projektu dokumentu strategicznego, ich skutków dla środowiska oraz działań minimalizujących oddziaływanie (s. 115).

W przypadku przedsięwzięć o charakterze transgranicznym realizowanych na dużą skalę procedura OOS obejmuje kilka etapów: od powiadomienia i przekazania informacji, przez określenie zakresu raportu i jego opracowanie (raport Espoo), udział społeczeństwa oraz konsultacje, aż do podjęcia ostatecznej decyzji i rozpowszechnienia informacji o niej. Raport Espoo pełni zatem istotną rolę. Dokumentuje środowiskowe i społeczne skutki przedsięwzięcia. Doktorant omówił etapy sporządzania raportu OOS, ukazując specyfikę projektów wielkiej skali (s. 157-160).

Szczegółnej analizie została przez Autora rozprawy doktorskiej poddana materia regulacji prawa unijnego w zakresie OOS (s. 116-127). Zgodnie z postanowieniami konwencji z Espoo i przepisami dyrektywy 2011/92/UE w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne (dyrektywa OOS) ocena oddziaływania na środowisko musi zawierać następujące informacje: opis i cel proponowanej działalności/przedsięwzięcia (warianty lokalizacji; warianty technologii; wariant niepodejmowania działań); opis środowiska potencjalnie znacząco narażonego przez proponowaną działalność/przedsięwzięcie; opis potencjalnych oddziaływań na środowisko i ich ocena; opis środków zmniejszających/minimalizujących szkodliwe oddziaływanie na środowisko; wskazanie metodologii prognozy i wykorzystanych danych; zakres monitoringu i zarządzania. Dyrektywa OOS zawiera przepisy dotyczące przypadków, w których przedsięwzięcie realizowane w jednym państwie członkowskim UE może mieć znaczący wpływ na środowisko innego państwa członkowskiego UE.

Poza stosowaniem przepisów dyrektywy OOS pozostającej w ścisłym związku z konwencją Espoo, istotne znaczenie procedury OOS przejawia się w wynikach ocen potencjalnych oddziaływań na obszary Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa, dyrektywa ptasia). W związku z OOS pozostają również przepisy dyrektywy strategii morskiej (MSFD) i dyrektywy wodnej (RDW), a także dyrektywy ustanawiającej ramy planowania przestrzennego obszarów morskich (MSPD). Warto zwrócić uwagę, że morskie planowanie przestrzenne wymaga współpracy transgranicznej między państwami w procesie opracowywania morskiego planu zagospodarowania przestrzennego. Konsultacje wymagane konwencją z Espoo

(oddziaływania transgraniczne) oraz współpraca planistyczna wynikająca z przepisów MSPD i zaleceń HELCOM-VASAB („aktywność transgraniczna”) stanowią dwa istotne filary współpracy transgranicznej w morskim planowaniu przestrzennym np. w obszarach morskich w Regionie Morza Bałtyckiego. Państwa członkowskie UE powinny konsultować i koordynować swoje plany z właściwymi państwami członkowskimi i współpracować z organami państw trzecich w danym regionie morskim, zgodnie z prawem oraz zobowiązaniami tych państw członkowskich, a także zainteresowanych państw trzecich, wynikającymi z prawa UE i prawa międzynarodowego. Skuteczna współpraca transgraniczna między państwami członkowskimi oraz sąsiadującymi państwami trzecimi wymaga wskazania właściwych organów w każdym państwie członkowskim. Państwa członkowskie wyznaczają w tym celu właściwy organ lub organy odpowiedzialne za wykonywanie MSPD. Ze względu na różnice pomiędzy poszczególnymi regionami lub podregionami morskimi a obszarami przybrzeżnymi nie było właściwego uzasadnienia dla szczegółowego ustanawiania w MSPD form, jakie te mechanizmy współpracy powinny przybierać. W ramach procesu planowania i zarządzania państwa członkowskie, posiadające dostęp do morza, współpracują w celu zapewnienia, aby plany zagospodarowania przestrzennego obszarów morskich były spójne i skoordynowane w ramach całego regionu morskiego, którego dotyczą.

Ochrona środowiska, w tym zasobów przyrody ma zasadnicze znaczenie w przypadku każdej oceny oddziaływania na środowisko. Kwestie środowiskowe, takie jak np. ochrona środowiska naturalnego, zasobów żywych i nieożywionych, są zazwyczaj ustalane i rozpatrywane w ramach procedury OOS, a następnie oddzielnie analizowane w kontekście konkretnych badań na podstawie obowiązującego prawodawstwa w dziedzinie ochrony środowiska w ramach odpowiedzialności właściwych władz zainteresowanych państw członkowskich. Nord Stream to pierwsze kompleksowe transgraniczne przedsięwzięcie infrastrukturalne poddane procedurze OOS. Doktorant szczegółowo odniósł się do inwestycji Nord Stream I i Nord Stream II, i przedstawił nie tylko kontekst tych przedsięwzięć jako projektów wielkiej skali, ale również problemy natury proceduralnej związane z OOS.

III. Struktura rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z 239 stron łącznie z bibliografią. Praca zawiera wstęp, pięć rozdziałów, z których każdy zakończony jest podsumowaniem, oraz zakończenie i bibliografię.

We wstępie, na który składają się: uzasadnienie wyboru tematu, hipotezy i pytania badawcze, metody badawcze, określenie stanu badań, ustalenia terminologiczne oraz zwięzłe omówienie treści rozprawy doktorskiej, Autor na samym początku wyraźnie stwierdza, że ocena oddziaływania na środowisko jest „kluczowym instrumentem prewencyjnej oceny jednostkowego przedsięwzięcia pod względem wpływu na środowisko przed etapami budowy i eksploatacji” (s. 10); jest procedurą, która zakłada współpracę państw – SP i SN, również poza schematem bilateralnym, czyli z udziałem większej liczby państw, tzn. współpracę na odpowiednim poziomie koordynacji w zakresie podejmowanych i prowadzonych wspólnych działań (s. 12); stawia hipotezę, którą później weryfikuje, a która zasadza się na uznaniu oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym za horyzontalny instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej (s. 13); stawia również pytania o charakter tego instrumentu jako „proceduralnego instrumentu prewencyjnej polityki środowiskowej” (s. 14) oraz jego wpływu na poprawę warunków środowiskowych w prawie środowiska UE (s. 15). We wstępie znalazły się też bardzo przydatne dla całej rozprawy doktorskiej ustalenia terminologiczne, w tym określenie znaczenia polityki ochrony środowiska i instrumentu prawnego w odniesieniu do OOS, a także zasad i standardów ochrony środowiska.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Polityka ochrony środowiska jako źródło rozwoju instrumentów oceny oddziaływania na środowisko* zostały zawarte zagadnienia wprowadzające i wyjaśniające rolę oraz znaczenie polityki ochrony środowiska, w tym w kontekście zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono w nim również istotne z punktu widzenia założeń rozprawy doktorskiej ujęcie oceny oddziaływania na środowisko jako instrumentu polityki ochrony środowiska w perspektywie międzynarodowej. Omówienie to opiera się głównie na wyeksponowaniu rozwoju polityki ochrony środowiska, która zdaniem Autora rozprawy doktorskiej swoje źródło znajduje w toczącej się od wielu lat na różnych forach międzynarodowych debacie publicznej o problemach środowiska, co przyczyniło się również do opracowania procedury OOS, w tym OOS w kontekście transgranicznym.

Przedmiot rozdziału II pod tytułem *Zasady niewyrządzania transgranicznych szkód środowiskowych jako źródło obowiązku oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym*, stanowi przedstawienie istoty zasady niewyrządzania transgranicznych szkód środowiskowych przez pryzmat jej charakteru prawnego, mającej swoje oparcie w normach międzynarodowego prawa zwyczajowego. Analiza w tym zakresie bazuje na poglądach prezentowanych w doktrynie oraz orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

W rozdziale III zatytułowanym *Ramy prawne oceny oddziaływania na środowisko w Unii Europejskiej* został przedstawiony proces kształtowania się unijnej polityki w dziedzinie środowiska oraz instytucje zajmujące się tworzeniem i rozwojem tej polityki, a także istotne dla OOS w kontekście transgranicznym zasady prawne, czyli zasada prewencji i zasada przezorności. Autor podjął się w tym rozdziale przedstawienia podstaw prawnych OOS w kontekście transgranicznym w prawie Unii Europejskiej.

Tytułem czwartego rozdziału recenzowanej rozprawy doktorskiej jest *Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym w relacji do procedur transgranicznych określonych w legislacji środowiskowej prawa wtórnego Unii Europejskiej*. Analiza normatywna zawarta w tym rozdziale obejmuje kilka zasadniczo istotnych dla problematyki rozprawy doktorskiej zagadnień, takich jak: obowiązek współpracy transgranicznej, konsultacje transgraniczne oraz procedury transgraniczne w prawie UE w nawiązaniu do zasady niewyrządzania transgranicznych szkód środowiskowych wywodzącej się z międzynarodowego prawa zwyczajowego.

Ostatni, piąty rozdział zatytułowany *Wyzwania prawa UE w odniesieniu do oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym* prezentuje kilka praktycznych ujęć przybliżających zakres zastosowania oceny oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym w Unii Europejskiej. Szczególna uwaga została zwrócona na projekty wielkiej skali, projekty wspólnego zainteresowania, omawiane na konkretnych przykładach przedsięwzięć już zrealizowanych oraz będących w trakcie realizacji. Szczególnie cenne, zawarte w tym rozdziale rozważania dotyczą polityki UE w odniesieniu do zmian klimatu, z których wynika, że OOS w kontekście transgranicznym może być postrzegana jako instrument realizacji celów polityki UE na rzecz ochrony klimatu Ziemi, w celu osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 roku, w tym w ramach „Fit for 55”.

W zakończeniu rozprawy doktorskiej znalazły się starannie przedstawione i przemyślane wnioski. Podkreślono m.in., że OOS w kontekście transgranicznym wywodzi się z międzynarodowej polityki ochrony środowiska w jej nurcie programowym oraz, że podstawa prawna tego instrumentu ma charakter doktrynalny, który Autor recenzowanej rozprawy doktorskiej wywodzi z *no-harm rule*, mającej swoje ugruntowane miejsce w orzecznictwie, podkreślając jej funkcję prewencyjną, co w następstwie pozwala na stwierdzenie, iż OOS w kontekście transgranicznym można traktować jako instrument realizacji zasady prewencji. Co więcej, ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym stanowi „proceduralny instrument prewencyjnej polityki środowiskowej” (s. 198) realizacji zasady niewyrządzania transgranicznych szkód w środowisku. Istotne wnioski zaprezentowane w

zakończeniu sprowadzają się do stwierdzenia, z którego wynika, że obowiązek OOS w kontekście transgranicznym wynikający z dyrektywy OOS nie uruchamia integrującej, ani nadzorczej roli Komisji, oraz do uznania OOS w kontekście transgranicznym za horyzontalny instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej, a także podkreślenia braku jednolitości i transparentności oceny transgranicznej projektów multijurydykcyjnych.

IV. Merytoryczna ocena pracy

Zawarty w recenzowanej rozprawie doktorskiej wstęp spełnia swoją funkcję. Określono w nim jasno m.in. przedmiot badań i cele wyznaczone do osiągnięcia przez Autora. W prawidłowy sposób została sformułowana hipoteza główna i hipotezy pomocnicze. W pierwszym rozdziale rozwój polityki ochrony środowiska przedstawiono w interesujący sposób przez ukazanie mechanizmu przenoszenia założeń programowych tej polityki do prawa, wskazując na jej ponadnarodowość (s. 30) oraz jurydyzację ochrony środowiska (s. 41). Ze względu na przedmiot rozprawy doktorskiej interesujące rozważania dotyczące zrównoważonego rozwoju zostały przedstawione w wielu miejscach pracy, w różnych rozdziałach, chociaż brakuje przywołania wyjaśnienia pojęcia zrównoważonego rozwoju z rozdziału pierwszego Raportu WCED („*Sustainable development seeks to meet the needs and aspirations of the present without compromising the ability to meet those of the future*”, Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development (A/42/427)). Pewne wątpliwości można by wskazać w zakresie posługiwania się przez Doktoranta pojęciem „zrównoważoności” (s. 96), ponieważ jest to niezbyt fortunne tłumaczenie angielskiego wyrazu *sustainability* na język polski, nieoddające jego znaczenia. Jednak wyraz „zrównoważoność” występuje w niektórych raportach czy też dokumentach, a nawet w polskojęzycznej wersji Europejskiego Zielonego Ładu (COM(2019)640 final). W rozdziale drugim Doktorant podjął skuteczną próbę wykazania, że OOS w kontekście transgranicznym jest osadzona w wywodzącej się z międzynarodowego prawa zwyczajowego *no-harm rule* (s. 80). Nieprawidłowe jest natomiast posługiwanie się określeniem jednowyrazowym „zwyczaj” w odniesieniu do źródeł prawa międzynarodowego („Różnice pomiędzy zwyczajem a innym źródłem prawa międzynarodowego...”, s. 52), w miejsce norm prawa zwyczajowego. W rozdziale trzecim zawarte są istotne ustalenia co do horyzontalnego charakteru instrumentu prawnego OOS w kontekście transgranicznym w prawie środowiska UE (s. 120). Natomiast w rozdziale czwartym Autor udziela odpowiedzi na pytanie w jakim zakresie prawo UE przyjęło i realizuje *no-harm rule* (s. 148). Ostatni rozdział stanowi dobrą

ilustrację dla problematyki badawczej całej rozprawy doktorskiej przez odwołanie do praktyki oraz wyzwań prawa UE np. w kontekście zmian klimatu (s. 185). W zakończeniu znalazły się wnioski, które mogłyby być sprecyzowane w nieco bardziej zasadniczy i mniej opisowy sposób jako konkretny wynik przeprowadzonych badań naukowych. W zakończeniu użyto też nieprawidłowego określenia: „Unia Europejska, jako autonomiczny system prawny posiada...” (s.198). Pozytywnie należy ocenić te wnioski zawarte w zakończeniu, które mają charakter postulatywny, zawierający propozycje autora, w tym m.in. odnośnie rozszerzenia OOS w kontekście transgranicznym w prawie UE (s. 202).

V. Dobór i wykorzystanie materiałów źródłowych

Wykorzystany w recenzowanej pracy materiał źródłowy obejmuje literaturę, źródła prawa międzynarodowego, Unii Europejskiej, a także orzecznictwo i źródła internetowe. Bibliografia pracy jest adekwatna, zawiera 238 pozycji publikacji naukowych. Dobór literatury przedmiotu jest właściwy i obejmuje m.in.: prace z zakresu prawa międzynarodowego, międzynarodowego prawa środowiska, prawa i polityki środowiska Unii Europejskiej. Zestaw umów międzynarodowych, aktów prawnych i innych źródeł prawa o różnym charakterze jest wystarczający. Autor umiejętnie korzystał w pracy z orzeczeń Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, międzynarodowych sądów arbitrażowych oraz Trybunału Sprawiedliwości i Sądu.

VI. Ocena strony formalnej pracy

Rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Muchela od strony warsztatowej prezentuje dobry poziom, a język pisarski jest prawidłowy. Rozdziały oznaczono cyframi rzymskimi. Punkty w rozdziałach cyframi arabskimi. Bibliografia jest opracowana w staranny sposób. Opracowano wykaz skrótów źródeł prawa, nazw czasopism i publikatorów, i innych skrótów i skrótowców (w tym ostatnim przypadku z pominięciem kolejności alfabetycznej, s. 8-9). Przypisy są wprowadzone w sposób zgodny z przyjętymi zasadami ich sporządzania. Niestety czasami brakuje w nich podania numeru strony lub stron.

W warstwie formalnej pod względem redakcyjnym praca jest wykonana starannie, chociaż należałoby ją poddać pewnym korektom redakcyjnym. Występują w niej nieliczne nieporadności językowe i niejasności stylistyczne, czasami „literówki”, np.: w pracy pojawia się niewyjaśniony, tylko raz użyty skrót EGD; błąd w nazwisku Brundtland (s. 36), omyłka w liczbie zadań przypisanych do SDGs – zamiast 169 jest 163 (s. 38); dwukrotne użycie wyrazu

pakt względem wyjaśnienia szczególnej nazwy umowy międzynarodowej (s. 52); wytyczne „dedykowane” (s.155), użycie wyrazu ilość w odniesieniu do liczby państw (s.199).

Zarysowane uwagi polemiczne i nieliczne zastrzeżenia nie podważają walorów naukowych recenzowanej rozprawy doktorskiej. Doktorant nabył umiejętność prawidłowego formułowania tez i ich uzasadniania dzięki samodzielnej interpretacji tekstu prawnego oraz dobrej znajomości terminologii, którą operuje w konsekwentny sposób.

Konkluzja

W konkluzji stwierdzam, że uwzględniając, iż rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazać ogólną wiedzę Doktoranta w danej dziedzinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Muchela zatytułowana *Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym jako instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej* spełnia wymagania, które zostały wyraźnie określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1789), i uzasadnia dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.